

Vlaanderen
is erfgoed

Opheffingsdossier

Kapel van Broekhoven in Beringen

Cultuurhistorisch landschap

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Opheffingsdossier:

Kapel van Broekhoven, Beringen, Broekhovenstraat zonder nummer –
cultuurhistorisch landschap (opheffing)

Onderwerp

Benaming: Kapel van Broekhoven

Adres of ligging: Broekhovenstraat zonder nummer, Beringen

Dossier

Type dossier: opheffingsdossier (Gehele opheffing)

Dossiernummer: 4.001/71004/105.1

Bescherming

Beschermd als: cultuurhistorisch landschap

Beschermingsbesluit: koninklijk besluit van 10 augustus 1976

URI Besluitendatabank Onroerend Erfgoed: <https://id.erfgoed.net/besluiten/1014>

Inventaris Onroerend Erfgoed

URI Inventaris Onroerend Erfgoed: <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/4010>

Samenvatting

De bescherming als cultuurhistorisch landschap van de kapel van Broekhoven in Beringen wordt opgeheven omwille van het algemeen belang. De resterende erfgoedwaarden van de kapel (architecturale, historische en culturele waarde) zijn volgens de huidige selectiecriteria onvoldoende om een bescherming op Vlaams niveau te verantwoorden. De resterende erfgoedwaarden van het interieur zijn niet gevat door een bescherming als cultuurhistorisch landschap.

Datum

Datum: 20/12/2023

INHOUDSTAFEL

1.	Aanleiding tot opmaak van het dossier	4
2.	Beschrijvend gedeelte	4
2.1.	Ruimtelijke context.....	4
2.2.	Historiek van het beschermde goed	4
2.3.	Historiek van het beschermings- en beheerdossier	5
2.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	6
2.5.	Juridische toestand.....	6
2.5.1.	Adres en kadaster	6
2.5.2.	Onroerend erfgoed	6
2.5.3.	Omgeving	6
3.	Evaluerend gedeelte	6
3.1.	Evaluatie van de opheffing van de bescherming	6
3.1.1.	Inleiding	6
3.1.2.	Zeldzaamheid	7
3.1.3.	Herkenbaarheid	7
3.1.4.	Representativiteit.....	8
3.1.5.	Ensemble	8
3.1.6.	Context.....	8
3.1.7.	Besluit	8
3.2.	Registratie van de erfgoedwaarden die verloren gaan	9
3.3.	Motivering van de afbakening van de opheffing	9
4.	Bronnen	9
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	9
5.1.	Omgevingsplan	9
5.2.	Fotobijlage	10
5.3.	Documentatie	10

1. AANLEIDING TOT OPMAAK VAN HET DOSSIER

Dit is het inhoudelijk dossier bij het opheffingsbesluit van de bescherming als cultuurhistorisch landschap van de kapel van Broekhoven in Beringen. De opheffing van de bescherming kadert in de evaluatie van het beschermde erfgoedbestand, zoals ingeschreven in de Beleidsnota Onroerend Erfgoed (2019-2024) van minister Matthias Diependaele.

De bescherming van de kapel van Broekhoven werd onderzocht in het project 'snelle screening' (2021-2022). Deze snelle screening had als doel om op een termijn van anderhalf jaar die beschermingen te detecteren die vandaag overduidelijk niet meer aan de hedendaagse selectiecriteria voor bescherming voldoen. Met uitzondering van de stedenbouwkundige ensembles en het archeologisch en varend erfgoed, werd het volledige beschermde bestand gescreend.

Dit dossier betreft de volledige opheffing van de bescherming als cultuurhistorisch landschap van de kapel van Broekhoven in Beringen.

2. BESCHRIJVEND GEDEELTE

2.1. Ruimtelijke context

De kapel van Broekhoven, Broekhovenstraat zonder nummer in Beringen, is beschermd als cultuurhistorisch landschap sinds 10 augustus 1976. De kapel ligt vandaag aan het einde van de Broekhovenstraat in een woonwijk ten zuiden van het centrum van Beringen. De kapel bevindt zich op een kleine langwerpige strook in halfverharding te midden van de Broekhovenstraat ter hoogte van de kruising met de Everselstraat. De omgeving bestaat voornamelijk uit vrijstaande ééngezinswoningen en een aantal appartementsgebouwen die met een voortuin van de Broekhovenstraat gescheiden zijn.

De afbakening van het beschermde cultuurhistorische landschap omvat enkel het kadastraal perceel van de kapel. De aanleg in halfverharding met bank rond de kapel valt buiten de bescherming. Het beschermd onroerend erfgoed in de omgeving wordt weergegeven op een omgevingsplan in bijlage bij dit opheffingsdossier.

2.2. Historiek van het beschermde goed

De kapel van Broekhoven staat ook bekend als de Smeedskapel. Het is een rechthoekige kapel onder een leien zadeldak. Aan de zijde van de Everselstraat heeft ze een driezijdige sluiting met overhoekse steunberen. Gevelopeningen hebben een rechthoekige afwerking. De kapel heeft een baksteenparement met een hardstenen plint, dat dateert van 1953. Oorspronkelijk had de kapel een wit bepleisterde gevel en een gepikte plint (zie foto 6 tot en met 8 van bijlage 5.3 van het inhoudelijk dossier). Het interieur van de kapel is bepleisterd en heeft een houten neogotisch retabel met recente heiligenbeelden. De kapel gaat vermoedelijk in de kern terug tot de 17de eeuw.¹

Het opschrift boven de ingang deur luidt: *"Moeder van Smarten ondersteun ons in onze droefheden. O.L.Vrouw van Lourdes help ons in onze noodwendigheden. H. Rochus bewaar ons tegen besmettelijke ziekten. H. Genoveva bewaar ons tegen de koorts."*

¹ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2023: *Kapel van Broekhoven* [online], <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/4010> (geraadpleegd 21 augustus 2023) en AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2023: *Kapel van Broekhoven* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/21408> (geraadpleegd 21 augustus 2023).

Volgens een historische beschrijving van de kapel in het beheersplan van de kerk Sint-Pietersbanden in Beringen en het Memorandum Monumentenzorg Beringen, werd de kapel al vermeld in archiefstukken uit de 15de eeuw.² Ze werd vermeld als *'ons vrouwen huusken op smets inde'*. Op de Ferrariskaart staat de kapel aangeduid als *'Chapelle de Smeetseijnde'* (zie foto 1 van bijlage 5.3 van het inhoudelijk dossier).³ Lokale publicaties beschrijven een verering van drie heiligen waarbij er een tocht of processie gemaakt werd tussen de kapel van Broekhoven, de Sint-Janskapel in Heusden-Zolder en de Sint-Jacobskapel in Eversel. Deze drie kapellen staan aangeduid op de Ferrariskaart.⁴

De BALaT-fototheek van het KIK-IRPA bevat verschillende foto's uit 1971 van zowel het exterieur als het interieur van de kapel (zie foto 9 en 13 in bijlage 5.3. bij dit inhoudelijk dossier). De piëta vormde de bekroning van een (neo)gotisch altaarretabel, geflankeerd door H. Genoveva en H. Rochus op consoles. De beelden werden in april 1976, dus vlak voor de bescherming, verhuisd naar de kerk Sint-Pietersbanden in het centrum van Beringen.

De kapel van Broekhoven wordt eenmaal per jaar in mei opengesteld.

2.3. Historiek van het beschermings- en beheerdossier⁵

De geplande sloop van de kapel van Broekhoeven in 1975 vormde de onmiddellijke aanleiding voor de bescherming. Er werd een nieuwe verbindingsweg voorzien tussen de Hasseltsesteenweg en de Broekhovenstraat. Hiervoor moest de kapel op de splitsing van de Broekhovenstraat en de Everselstraat verdwijnen. De heemkundige kring van Beringen en de toenmalige Provinciale Dienst voor Kunstpatrimonium namen het initiatief om de kapel te redden en stelden een beschermingsvoorstel op.

Aanvankelijk bestond het voorstel uit een bescherming als cultuurhistorisch landschap voor de omgeving van de kapel en een bescherming als monument van de kapel zelf. Als motivatie voor de bescherming als monument werd verwezen naar de ouderdom van de kapel waarvan aangenomen werd dat het een 17de-eeuwse constructie betrof en naar een aantal waardevolle beelden die zich in de kapel bevonden (zie foto 9 van bijlage 5.3 van het inhoudelijk dossier):

- Piëta (eind 17de eeuw, Duitse school);
- Sint Genoveva (1520, uit het atelier van de meester van Sint Lucia van Oostham);
- Sint Rochus (17de eeuw).

In maart 1975 adviseerde de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen (KCML) om de kapel enkel te beschermen als landschap met als voorwaarde om de recente gevelsteen van de kapel te verwijderen. Waarom het voorstel voor bescherming als monument niet gevolgd werd, is uit het beschermingsarchief niet duidelijk.

In december 1975 volgde de voorlopige bescherming. Het beschermingsdossier bevat geen beschrijving of foto's van het interieur van de kapel. Het ontwerp van het koninklijk besluit werd opgemaakt in maart 1976. Dit werd op 10 augustus 1976 ondertekend voor

² Monumentenzorg Beringen 2018: *Memorandum Erfgoed Beringen, Aanbevelingen voor een kwaliteitsvolle en duurzame erfgoedzorg in Beringen* [online], https://issuu.com/monumentenzorg/docs/memorandum_erfgoed_beringen (geraadpleegd op 21 augustus 2018) en SPECTRUM 2021: *Sint-Pietersbandenkerk te Beringen*, onuitgegeven beheersplan, Hasselt.

³ Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden voor Zijne Koninklijke Hoogheid de Hertog Karel Alexander van Lotharingen, Jozef Jean François de Ferraris, Koninklijke Bibliotheek van België, uitgegeven in 1770-1778, schaal 1:11.520 herleid naar 1:25.000.

⁴ CUPPENS L. 1978: *Beringen, Blik op het verleden*, Nieuwkerken-Waas, 128.

⁵ Op basis van VAC Hasselt, Bescherming- en beheersarchief DL 169.

definitieve bescherming. Op 17 september 1976 werd dit besluit gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad.

Sinds de bescherming als cultuurhistorisch landschap zijn geen toelatingen of adviezen gevraagd aan het agentschap Onroerend Erfgoed met betrekking tot de kapel. In 2005 werd wel gunstig advies verleend voor het kappen van twee acacia's in de omgeving van de kapel. In 2007 werd een gunstig advies verleend voor het voorontwerp van appartementsgebouwen aan de overzijde van de Broekhovenstraat.

2.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit opheffingsdossier wordt opgemaakt is vastgesteld tijdens een plaatsbezoek op 23 november 2022. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de opheffing. Behoudens verborgen gebreken, bevindt het gebouw zich in een goede bouwfysische toestand.

2.5. Juridische toestand

2.5.1. Adres en kadaster

De kapel van Broekhoven heeft als adres Broekhovenstraat zonder nummer in Beringen. De huidige kadastrale gegevens zijn: Beringen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 556. De kadastrale toestand is ongewijzigd ten opzichte van het moment van de bescherming als cultuurhistorisch landschap.

2.5.2. Onroerend erfgoed

De kapel van Broekhoven is [bescherm](#)d als cultuurhistorisch landschap sinds 10 augustus 1976 en is vastgesteld bouwkundig erfgoed ([ID18198](#)). Onder [ID21408](#) is ze opgenomen in de wetenschappelijke inventaris bouwkundig erfgoed.

2.5.3. Omgeving

De kapel van Broekhoven is volgens het gewestplan Hasselt-Genk (3 april 1979) ingedeeld als woongebied.

3. EVALUEREND GEDEELTE

3.1. Evaluatie van de opheffing van de bescherming

3.1.1. Inleiding

De kapel van Broekhoven werd bij koninklijk besluit van 10 augustus 1976 beschermd als cultuurhistorisch landschap omwille van het algemeen belang. Dit besluit werd gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad van 17 september 1976.

Artikel 6.2.1, 3°, van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 staat de gehele of gedeeltelijke wijziging of opheffing van een bescherming omwille van het algemeen belang toe. De parlementaire voorbereiding stelt daarbij het volgende: "*door een wijzigende context kan het algemeen belang immers geëvolueerd zijn ten opzicht van het algemeen belang ten tijde van de bescherming*".

In functie van een algemene evaluatie van het beschermd bestand in Vlaanderen die als doelstelling heeft om een dynamische selectie van de essentiële en representatieve

getuigen van het leven in Vlaanderen te vrijwaren, wordt het beschermd erfgoed getoetst aan de hedendaagse inzichten inzake erfgoedwaarde. Deze evaluatie is gebaseerd op de erfgoedwaarde zoals vermeld in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, artikel 2.1, 26°: de archeologische, architecturale, artistieke, culturele, esthetische, historische, industrieel-archeologische, technische, ruimtelijk-structurende, sociale, stedenbouwkundige, volkskundige of wetenschappelijke waarde waaraan onroerende goederen en de cultuurgoederen die er integrerend deel van uitmaken hun huidige of toekomstige maatschappelijke betekenis ontleen. Daarnaast zijn de vijf selectiecriteria gebruikt die ook gehanteerd worden in functie van bescherming en die het afwegingskader vormen om het onroerend erfgoed te waarderen:

1° zeldzaamheid: geeft aan in hoeverre het onroerend goed uitzonderlijk voorkomt in relatie met de geografische context, de historische context, de typologie of het oeuvre;

2° herkenbaarheid: geeft aan in hoeverre het onroerend goed een goed herkenbare uitdrukking is van zijn oorspronkelijke functie, uitzicht of vormgeving, of van een belangrijke fase in de latere ontwikkeling daarvan;

3° representativiteit: geeft aan in hoeverre het onroerend goed typerend is voor een geografische of historische context of een welbepaalde typologie of een bepaald oeuvre;

4° ensemble: geeft aan in hoeverre het onroerend goed een sterke samenhang vertoont tussen de verschillende elementen;

5° context: geeft aan in hoeverre er tussen het onroerend goed en zijn directe of ruimere omgeving een sterke relatie is op landschappelijk, stedenbouwkundig of esthetisch vlak.

3.1.2. Zeldzaamheid

In Vlaanderen zijn er 423 betreedbare kapellen waar er een bescherming op rust. 85 hiervan dateren uit de 17de eeuw. In Beringen zijn er 9 betreedbare kapellen opgenomen in de Inventaris Bouwkundig Erfgoed.

De Sint-Antoniuskapel ([ID3977](#)) uit 1680 is sinds 1993 beschermd als dorpsgezicht. Net zoals de kapel van Broekhoven heeft de Sint-Antoniuskapel waardevolle interieurelementen zoals enkele heiligenbeelden en een 16de-eeuws passieretabel. Dit retabel ([ID3976](#)) is sinds 1993 afzonderlijk beschermd als monument. Hoewel de Sint-Antoniuskapel zowel qua vormgeving, volume en architectuur vergelijkbaar is met de kapel van Broekhoven, is ze beter herkenbaar als 17de-eeuwse kapel. In tegenstelling tot de context en omgeving van de kapel van Broekhoven, ondersteunt de omgeving van de Sint-Antoniuskapel de herkenbaarheid en de erfgoedwaarden van deze kapel.

Een tweede voorbeeld is de Sint-Rochuskapel in Geetbets ([ID1475](#)). Deze kapel is sinds 1985 beschermd als monument. De onmiddellijke omgeving is mee beschermd als dorpsgezicht ([ID1484](#)). De context en het ensemble van deze kapel, (exterieur-interieur) is beter bewaard dan de context en het ensemble van de kapel van Broekhoven. De kapel Sint-Rochus is een voorbeeld van een 16de-eeuwse kleine betreedbare kapel op een rechthoekig grondplan. Het interieur is bepleisterd en heeft een houten barok altaar in gemarmerd schilderwerk. Net zoals de kapel van Broekhoven bevindt deze kapel zich op een kruispunt van historische toegangswegen. De kapel Sint-Rochus is echter op basis van de erfgoedcriteria (zeldzaamheid, herkenbaarheid, representativiteit, ensemble en context) een meer waardevol voorbeeld van een kleine betreedbare kapel in vergelijking met de kapel van Broekhoven.

De kapel van Broekhoven is niet zeldzaam binnen deze typologie van kapellen (architecturale waarde). Een opheffing van de bescherming als cultuurhistorisch landschap van de kapel van Broekhoven creëert dus geen hiaat binnen het beschermde bestand.

3.1.3. Herkenbaarheid

De kapel van Broekhoven is enkel herkenbaar als kleine betreedbare kapel vanwege het bewaarde volume en de behouden functie (culturele waarde). De herkenbaarheid van de 17de-eeuwse kapel is echter zwaar aangetast vanwege het nieuwe gevelparement. Het gevelparement van de kapel van Broekhoven dateert van de jaren 1950. Het verlies van de oorspronkelijk gevelafwerking van de kapel tast de architecturale waarde en de historische waarde sterk aan. Toch is de kapel in 1976 beschermd als cultuurhistorisch landschap. Vanuit hedendaags standpunt is de herkenbaarheid van het exterieur als 17de-eeuwse kapel te beperkt om een bescherming als cultuurhistorisch landschap te verantwoorden.

3.1.4. Representativiteit

De kapel van Broekhoven is representatief voor een kleine betreedbare kapel. Tot vandaag heeft ze haar functie behouden en wordt ze eenmaal per jaar opengesteld voor het publiek (culturele waarde). In Vlaanderen zijn er echter andere, vergelijkbare kapellen die even representatief zijn en die hoger scoren op de andere erfgoedcriteria.

3.1.5. Ensemble

De beelden voor de heiligenverering (culturele waarde), namelijk Sint-Rochus, Sint-Genoveva en de piëta, maakten in 1975 deel uit van de motivatienota om de kapel te laten beschermen, net zoals de 17de-eeuwse kern of het interieur van de kapel. Noch de beelden, noch het interieur van de kapel maken deel uit van de bescherming als cultuurhistorisch landschap. De beelden zijn in april 1976 vóór de definitieve bescherming van de kapel verplaatst naar de Sint-Pietersbandenkerk in Beringen. Het interieur van de kapel zoals het was in de jaren 1970 is nog aanwezig, maar het ensemble interieur-exterieur (architecturale waarde) is zwaar aangetast door verbouwingen van de jaren 1950. Historische foto's tonen dat de kapel lange tijd overschaduwde werd door een kapelboom (zie foto 6, 7 en 8 in bijlage 5.3. bij dit inhoudelijk dossier). Deze kapelboom was er niet meer op het moment van de bescherming. De oorspronkelijke aanleg en beplanting rondom de kapel zijn niet meer aanwezig wat voor een verdere aantasting van het ensemble zorgt.

3.1.6. Context

Tot halverwege de 20ste eeuw bevond de kapel van Broekhoven zich op het kruispunt van de Broekhovenstraat en de Everselstraat in een landelijke context, net buiten het historisch centrum van Beringen. De topografische kaarten vanaf de jaren 1960 tonen het ontstaan van nieuwe woonwijken en een nieuw wegenpatroon rond de kapel. Vanaf de jaren 1990 zijn ook de percelen rondom de kapel bebouwd en blijft er van de oorspronkelijke onbebouwde omgeving niets meer over (zie foto 2 tot en met 5 van bijlage 5.3 van het inhoudelijk dossier). De oorspronkelijke ruimtelijke context van de kapel van Broekhoven is volledig verloren gegaan. De omgeving is verkaveld.

3.1.7. Besluit

De bescherming als cultuurhistorisch landschap van de kapel van Broekhoven wordt volledig opgeheven omdat uit de toetsing aan de hedendaagse inzichten inzake erfgoedwaarde blijkt dat het beschermde goed als geheel onvoldoende erfgoedwaarde heeft voor een bescherming op Vlaams niveau.

Omwille van de historiek van de kapel, het authentieke interieur en de behouden functie bezit de kapel nog historische waarde, architecturale waarde en culturele waarde. De erfgoedwaarden zijn bijgevolg niet volledig verloren gegaan. De kapel blijft daarom opgenomen in de vastgestelde inventaris van het bouwkundig erfgoed. Maar in haar huidige vorm is de kapel van Broekhoven een verstoord geheel. De erfgoedwaarden die nog aanwezig zijn, zijn sterk aangetast door het verlies aan herkenbaarheid, het verstoorde ensemble en de gewijzigde context. De kapel is weliswaar representatief maar niet zeldzaam. De opheffing van deze bescherming creëert dan ook geen belangrijk hiaat binnen het beschermd bestand van Vlaanderen. De erfgoedwaarden van de kapel van

Broekhoven zijn op basis de huidige selectiecriteria ontoereikend voor een bescherming op Vlaams niveau. Daarom wordt de bescherming als cultuurhistorisch landschap opgeheven.

3.2. Registratie van de erfgoedwaarden die verloren gaan

Het inhoudelijk dossier bij de bescherming en het opheffingsdossier documenteren en registreren de erfgoedwaarden van het cultuurhistorische landschap in voldoende mate.

Het belang van de nog aanwezige afzonderlijke erfgoedkenmerken en -elementen is gering. Er is bijgevolg geen verplichting tot behoud of opslag van deze elementen in een onroerenderfgoeddepot.

3.3. Motivering van de afbakening van de opheffing

De bescherming als cultuurhistorisch landschap van de kapel van Broekhoven, Broekhovenstraat zonder nummer, wordt geheel opgeheven. Het kadastraal perceel gevat door de opheffing is opgenomen in artikel 2 van het ministerieel besluit.

4. BRONNEN

- Onroerend Erfgoed Limburg, Beschermingsdossier DL 169, 4.03/71004/102.1, Kapel Broekhoven Beringen, (AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 1976).
- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2023: *Kapel van Broekhoven* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/21408> (geraadpleegd 21 augustus 2023).
- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2023: *Kapel van Broekhoven* [online], <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/4010> (geraadpleegd 21 augustus 2023).
- Monumentenzorg Beringen 2018: *Memorandum Erfgoed Beringen, Aanbevelingen voor een kwaliteitsvolle en duurzame erfgoedzorg in Beringen* [online], https://issuu.com/monumentenzorg/docs/memorandum_erfgoed_beringen%20 (geraadpleegd op 21 augustus 2023).
- SPECTRUM 2021: *Sint-Pietersbandenkerk te Beringen*, onuitgegeven beheersplan, Hasselt.
- SCHOUTEDEN W. 1954: *Beringen vroeger en nu*, Beringen, 99.
- CUPPENS L. 1978: *Beringen, Blik op het verleden*, Nieuwkerken-Waas, 128.
- Ferrariskaart 1771-1778: *Carte de cabinet des Pays-Bas autrichiens levée à l'initiative du comte de Ferraris, 1771-1778, schaal 1:11.520, originelen in de Koninklijke Bibliotheek, Kaarten en plans, Ms. IV 5.627, gegeorefereerd door het agentschap Digitaal Vlaanderen* [online], <https://geo.onroerenderfgoed.be> (geraadpleegd op 15 mei 2023).

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan

5.2. Fotobijlage

De fotoregistratie van de fysieke toestand, gevoegd als bijlage bij het ministerieel besluit, bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het dossier gevoegd.

5.3. Documentatie

De documentatie bij het inhoudelijk opheffingsdossier bevat bijkomend materiaal zoals kaarten, postkaarten, archieffoto's, bouwplannen, kadastermutaties, hoogtemodellen, e.d. dat het dossier verder onderbouwt of illustreert.